Projekt LAS: Dediščina szi naše kašče – nova etnološka zbirka

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje

Naslov:	Dediščina szi naše kašče – vodnik po etnoloških zbirkah na območju LAS V objemu sonca
Idejna zasnova in priprava:	Območna obrtno-podjetniška zbornica Nova Gorica
Strokovno besedilo:	mag. Inga Miklavčič Brezigar
Fotografije:	Casarsa, vizualna produkcija, d. o. o.
Lektoriranje besedila:	Lektoriranje Čuk, Mija Čuk, s. p.
Drugo besedilo:	Karmen Volk
Oblikovanje, priprava in tisk:	Copigraf Faganelj, d. o. o.
Naklada:	3000 izvodov
Leto izdaje:	2022
Založnik:	Območna obrtno-podjetniška zbornica Nova Gorica v sklopu projekta LAS Dediščina szi naše kašče

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje

Projekt je nastal s finančno pomočjo Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. Za vsebino informacij je odgovorna Območna obrtno-podjetniška zbornica Nova Gorica (kot partner v projektu). Organ upravljanja, določen za izvajanje Programa razvoja podeželja RS za obdobje 2014–2020, je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

Mlin na reki Vipavi – Renče

Zgodovina mlinarstva na reki Vipavi sega v srednji vek, v urbarju iz leta 1545 pa je kot prvi omenjen mlin plemiške družine in renških gospodov Hofer. Mlin je tedaj užival neki Valentin z Vogrskega. Ko je leta 1645 posest in grad v Renčah pridobila družina Strassoldo, se je pričela ob kmetijstvu razvijati obrtna dejavnost. Že takrat je bila ob mlinu tudi opekarna, opekarstvo in zidarstvo pa sta značilna za Renče in okolico še danes. Družina Strassoldo je imela renški mlin v lasti več generacij in v 19. stoletju je bil to že obširen kompleks z mlinom s petimi kamni za mletje koruze in dvema kamnoma za fino mletje pšenice, stopo za rž, mlatilnico, žago in lupilcem hlodovine. Celoten kompleks in pravico do uporabe vodne sile reke Vipave je od družine Strassoldo leta 1907 odkupil Josip Stibilj. Med prvo svetovno vojno je bil mlin porušen, lastnik Stibilj je kompleks po vojni obnovil in leta 1926 dodal še elektrarno, ki je prinesla prebivalcem v hiše »sonce na špagi« in poganjala tri mlinske kamne ter tračno in krožno žago. Za potrebe delovanja mlina, žage in elektrarne je bil zgrajen jez čez Vipavo, ki danes nudi slikovit pogled na mlin in okolico. Po drugi svetovni vojni je bil mlin nacionaliziran in do stečaja leta 1962 deloval kot državno podjetje pod vodstvom sina Josipa Stibilja. Mlin je v ponovni lasti Josipa Stibilja v manjšem obsegu mlel še do leta 1978.

Današnji lastnik Marko Zorn je mlin kupil leta 2002 in v naslednjem letu obnovil stanovanjsko poslopje ter električni mehanizem in ohišje mlina. Mlin je s pomočjo Alda, nekdanjega delavca v mlinu, in Markovega očeta Borisa deloval do leta 2018. Danes je mlin vzdrževan kot muzejska zbirka in prostor za družabne dogodke ter je na ogled za najavljene skupine.

Mlin na reki Vipavi, Trg 84, 5292 Renče
Za skupine po predhodni najavi
T: +386 (0)40 738 455 (Marko), +386 (0)40 300 914 (Boris)

Vir: Irena Tul, Mlin v Renčah, 2009, https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/mlin-v-rencah/
Vojko Pavlin, Gospostvo Renče in Hoferjevi renški urbarji 16. stoletja, Kronika 3, 2003, 229–248
Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (PANG), fond Tehnični urad Gorica
Marko Zorn, Renški mlin po letu 2000, Občinski list, glasilo Občine Renče-Vogrsko, 15. julij 2021, str. 39–40

Etnološka zbirka Darinke Sirk – Frlanšče (Brda)

Etnološka zbirka Darinke Sirk je postavljena v obnovljeni stari briški hiši na Frlanšču v Krasnem. Ime naj bi kraj dobil, ker naj bi po legendi nekdaj hišo tu zgradil Furlan, da bi se rešil pred napovedanim vesoljnim potopom. Prvotna hiša je bila iz 17. stoletja, za današnjo pa se sklepa, da je iz začetka 19. stoletja. Značilne male kmetije s hišo in pripadajočim hlevom so zemljiški posestniki gradili za svoje kolone – najemne kmečke družine za delo na zemlji in v vinogradih. Kamnita hiša s korčno kritino je v pritličju opremljena za bivanje v črni kuhinji z visokim ognjiščem, ob kuhinji je manjša »boljša« sobica, »mədzad«, z boljšo opremo in shrambo. Spalnice so v nadstropju, dostop vanje vodi po zunanjih stopnicah in ganku. Hlevi in klet so v prizidkih ob hiši. Koloni so v hiši živeli do leta 1947, tedaj je bila lastnikom hiša nacionalizirana in predana najemnikom.

Darinka Sirk, hči nekdanjih lastnikov, je hišo odkupila in v njej uredila muzejsko zbirko, da bi se delček tradicionalne briške bivanjske kulture ohranil za prihodnost. Značilno dvignjeno ognjišče v kuhinji je eno najstarejših še ohranjenih v Brdih, klopi, postavljene okoli kurišča, so omogočale druženje ob ognjišču in olajšale kuhanje. Značilna ognjiščna oprema predstavlja nekdanjo briško kuhinjsko posodje in priprave. V »makini« za polento so nekdaj skuhali tradicionalno belo polento za veliko družino, v »brštulinu« pražili ječmenova zrna za ječmenovo »kofe« ali surova kavna zrna za pravo »kofe«, pinja je bila za izdelavo masla. Številne skodelice, bakreni kotli, polentarji, likalniki, svetila dopolnjujejo zbirko drobnih pripomočkov briškega gospodinjstva. V spalnicah je na ogled del tekstilne zbirke Darinke Sirk – tradicionalna posteljnina, staro spodnje perilo, oblačila, vezeni prti, zavese, osebni in hišni tekstil ter pripomočki za osebno nego, ki nam predstavijo preteklo oblačilno kulturo prebivalcev Brd ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja.

Turistično informacijski center Brda, Šmartno 13, 5211 Kojsko
W: www.brda.si
E: tic@brda.si
T: +386 (0)5 395 95 95
Največje število oseb 30, najmanjše število oseb 15.

Vir: Etnološka zbirka družine Darinke Sirk, zloženka, besedilo in fotografije Uroš Lavrenčič Mugerli, projekt EU ZBORZBIRK, ZRC SAZU, Ljubljana 2015
Etnologija, zbirke in prva vojna, Katalog razstave, ur. Inga Miklavčič Brezigar, Zborzbirk: Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom, Goriški muzej, Kromberk 2015
https://www.brda.si/spoznaj/od_vasice_do_vasice/
https://www.brda.si/izleti_in_ogledi/top_ogledi/
Fotografije iz projekta ZBORZBIRK – Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom

Avtorica fotografije: Špela Ledinek Lozej

Avtor fotografije: Uroš Lavrenčič Mugerli

NOVA ETNOLOŠKA ZBIRKA

Žganjekuha in etnološka zbirka na domačiji Koglot – Vrtojba

Vas Vrtojba je prvič omenjena v začetku 13. stoletja kot Toyfa ali Toiva. Kasneje se je razvila v kmečko vas, ki je bližnjo Gorico zalagala s pridelki, sadjem in zelenjavo, ki so jih dnevno vozili z značilnim dvokolesnim vozičkom »borelo«. Žganjekuha se je na Slovenskem razširila v 18. stoletju in kmalu postala pomembna dejavnost na kmetijah, saj je prinašala dodaten dohodek.

Pri Koglotovih je prvo uradno licenco za žganjekuho pridobil Ivan – Zəne Koglot. Pri Obrtni zbornici v Gorici (Ente nazionale artigianato e piccole industrie Gorizia) je bil vpisan v seznam v letih 1927 in 1928 izdanih licenc pod imenom Koglot Giovanni jun. di Giovanni, Vertoiba 25. – Distilleria. Koglotova žganjekuha je bila tudi regularno vpisana v register žganjekuhe v tedanjih provincah. Že konec leta 1927 je gospodar Koglot nabavil destilirno napravo za kuhanje žganja, sestavljeno iz vgradnega kotla kapacitete 300 litrov nad kuriščem na drva in iz vertikalnih kondenzacijskih stolpov. Tropine so Koglotovi do začetka kuhanja shranili v »vaške« in počakali na primeren čas. Kuhanje žganja je bilo tedaj pod budnim nadzorom italijanskih »financerjev« – ob začetku kuhe so odpečatili napravo, ob zaključku pa so jo »zaplombirali«. Leta 1928 je bil za žganjekuho Koglot v lokalnem časopisu Goriška straža že objavljen oglas, ki oglašuje, da »pristnega tropinca in najokusnejšo slivovko dobite vedno pri lastni Žganjekuhi v Vrtojbi«.

Pri Koglotovih, kjer že štiri generacije s spoštovanjem in delavnostjo ohranjajo stoletno domačijo, je eden najstarejših zidanih kotlov za žganjekuho v Sloveniji, ki je danes obnovljen in predstavlja del nove etnološke zbirke na domačiji Koglot. Tudi kot živi muzej kuhanja žganja pod italijansko oblastjo, obnovljene so tudi vse »plombe«. Nad žganjekuho pa so Koglotovi uredili tudi prostor za predstavitev etnološke muzejske zbirke, kjer so razstavljeni predmeti tradicionalne ljudske kulture pred prvo svetovno vojno – oprema spalnice s posteljo in omarami, izbe z »boljšo« okroglo mizico, skrinjo in mentrgo za moko in mesenje kruha ter vrsto drobnih hišnih in kuhinjskih pripomočkov, ki so jih domačini ohranili kot spomin na nekdanje življenje naših prednikov.

Vinarstvo Koglot, Vrtojba, Ulica 9. septembra 147 a, 5290 Šempeter pri Gorici
W: www.koglot.si
E: vina.koglot@gmail.com
T: +386 (0)40 725 599

Vir: Edvin Klančič, Žganjekuha Koglot, rokopis
Ente nazionale artigianato e piccole industrie – ENAPI di Gorizia, Archivio statale di Gorizia
Goriška straža 1918–1928
https://sl.wikipedia.org/wiki/Vrtojba
https://sl.upwiki.one/wiki/history_of_alcoholic_drinks#Archaeological_record

Čevljarski muzej – Miren

Dolga tradicija čevljarstva v Mirnu, ki se je razvila kot prevladujoča obrtna dejavnost v 19. stoletju, je omogočila razvoj kraja. Iz leta 1908 ustanovljene čevljarske zadruge, ki je združevala 18 čevljarskih mojstrov s približno 90 pomočniki, se je po drugi svetovni vojni čevljarstvo razvilo v uspešno industrijo Ciciban Miren, znano predvsem po otroških čevljih.

Čevljarski muzej je ustanovil Pavel Petejan, uspešen mirenski čevljarski mojster, ki je po skromnih začetkih v petdesetih letih in razvoju uspešne obrtne delavnice v naslednjih desetletjih leta 1995 kupil podjetje Ciciban v stečaju ter z novim imenom Afit, d. o. o., nadaljeval s proizvodnjo obutve Ciciban. Po upokojitvi, ko je podjetje predal sinovom, je uresničil dolgoletno željo in v prostorih podjetja uredil čevljarski in usnjarski muzej. V muzeju ob predmetih tradicionalne čevljarske obrti, pa tudi strojarskih in usnjarskih predmetih ter video in foto predstavitvi, spoznamo 100-letno zgodovino mirenskega čevljarstva, postopke izdelave čevljev, postopke strojenja kož, ki se je v Mirnu tudi razvila v industrijski obrat, in življenje prebivalcev s čevljarsko obrtjo, ki jo kot prepoznavno znamko svoje vasi ohranjajo še danes.

Čevljarski muzej, Miren 129, 5291 Miren
W: www.ciciban.info/sl/muzej/
E: cevljarski.muzej@ciciban.info
T: +386 (0)31 845 635
Vstop brezplačen, po predhodni najavi, največje število oseb: 20

Vir: https://www.vsi.si/the-next/cevljarski-muzej-miren
https://sl.wikipedia.org/wiki/Miren

Hiša opajske tradicije – Opatje selo

Opatje selo, stara kraška vas na SZ robu kraške planote, je prvič omenjena že v začetku 12. stoletja. V prvi svetovni vojni je bila vas povsem porušena in po vojni obnovljena po načrtih arhitekta Maksa Fabianija. Prebivalstvo se je preživljalo s kmetijstvom in živinorejo, razvile pa so se tudi različne obrti. Zaposlitev so iskali tudi v okoliških kamnolomih in v tržaški ladjedelnici. V drugi polovici 19. stoletja pa se je v vasi razvilo bičarstvo – izdelovanje bičev, ki se je na Kras razširilo iz Furlanije. V vasi je bilo osem bičarskih delavnic s preko 50 delavci.

Hiša izžareva kraški značaj, razstava pa nas popelje skozi značilne obrti iz Opatjega sela – posebej bičarstva. Posebnost opajskih bičev in mojstrovina so pleteni biči iz prožnega in obstojnega lesa koprivovca oz. po domače »kropince«. Bičem domačini pravijo »škarabaci«, izdelovalcem pa »škarabacarji«. Za izdelavo 8–10 »škarabacev« mora biti deblo čisto in gladko, dolžine najmanj 170 cm in debelo 20–30 cm. Izdelovali so gladke za konje in pletene za vole. Gladek bič je bil dolg 120–200 cm, pleten pa 90–120 cm. Biče so pakirali v »dozene« (ducate), jih povezali z »bužijo« (ostanki rezanja in oblanja) od 15 do 20 »dozen« v snop in jih prodajali po vsej Avstriji. Po drugi svetovni vojni so še nekaj let izdelovali in prodajali biče, tudi na Balkan in v Turčijo. Z modernizacijo kmetijstva in razširjenostjo traktorjev, ki so zamenjali konje in vole, je bičarstvo zamrlo. Zdaj le malo posameznikov obvlada tradicionalno obrtniško znanje, potrebno za izdelavo kakovostnega biča. Vendar tradicionalne kraške obrti še vedno ostajajo v kolektivnem spominu in zaznamujejo identiteto vasi. Leta 2015 so v Opatjem selu uredili Hišo opajske tradicije, ki hrani etnološko zbirko tradicionalnih obrti in obiskovalcem predstavlja vas ter stare obrti, kot so bičarstvo, kamnoseštvo in sodarstvo, obenem pa v društvenih prostorih povezuje ljudi v medgeneracijskem druženju v vaškem jedru. Da ima bičarstvo v Opatjem selu posebno mesto, priča tudi obeležje, izdelano iz kraškega kamna, v obliki pletenega ročaja biča.

Hiša opajske tradicije, Opatje selo, 5291 Miren
W: www.tdcerje.si
E: info@tdcerje.si
T: +386 (0)31 477 412

Vir: Alenka Ožbot Klančič, Od bičarjev do kamnosekov, Goriška, 5. 5. 2015
http://www.primorske.si/novice/goriska/od-bicarjev-do-kamnosekov
Opatje selo, https://sl.wikipedia.org/wiki/Opatje_selo
Konrad Marušič – Opatje selo, https://www.youtube.com/watch?v=4YI2WfjpDQc

Kovaški muzej in Center tehniške dediščine – Lokovec

Lokovec je ena najdaljših in najbolj razpršenih vasi v Sloveniji, ki jo obdaja gozd, ki je dajal zaslužek ljudem že od naselitve v 17. stoletju. Najprej s pripravljanjem lesa, oglja in pepelike, nato z razvojem kovaštva. Že pred prvo svetovno vojno je tako rekoč vsaka lokovška domačija imela malo kovačijo, iz katere je ob dolgih zimskih večerih odzvanjalo kovaško kladivo. Že pred prvo svetovno vojno so se kovači združili v prvo kovaško zadrugo v Lokovcu in kovaštvo je postalo pomembna ekonomska dejavnost. Pravi razcvet pa je doživelo po drugi svetovni vojni, kar je omogočila kakovostna surovina – ostanki vojaškega železa. Iz leta 1947 ustanovljene Kovaške produktivne zadruge se je razvilo industrijsko podjetje za proizvodnjo kovanega orodja, predvsem svedrov, ki se je leta 1973 priključilo podjetju Vozila Gorica. Sodoben industrijski obrat s 110 delavci je pomembno vplival na življenje v kraju. Lokovčani so po stečaju podjetja in po izseljevanju iz kraja iskali nov začetek in ga našli v tradiciji lokovškega kovaštva, ki so ga obudili v Kovaškem muzeju.

V Kovaškem muzeju je postavljena rekonstrukcija male lokovške kovačije, »take, kot je bila«, s steptano zemljo, kovaškim ognjiščem, nakovalom in potrebno opremo, živo kovačijo, v kateri obiskovalcem demonstrirajo kovaško obrt in vzdušje tradicionalne kovaške dejavnosti. Muzejska dejavnost je oživila življenje kraja in prerasla še v Center za tehniško dediščino, ki domuje v obnovljeni nekdanji šoli v Srednjem Lokovcu. Tu so razstave o smolarstvu, etnološki dediščini in kovaštvu, predvsem pa so zanimivi značilni izdelki, kot so različni žeblji za okovane čevlje, drobno kmetijsko in gozdarsko orodje, svedri, noži in predvsem za lokovško kovaštvo značilen zakrivljen nožič – fouč. Center tehniške dediščine je zdaj središče vsestranske kulturne in družbene dejavnosti kraja.

Kulturno turistično društvo Lokovec, Lokovec 82, 5253 Čepovan
W: www.turisticnodrustvolokovec.si
E: info@turisticnodrustvolokovec.si
T: +386 (0)31 459 343

Vir: Miroslav Šuligoj Bremec (ur.), LJUDEM – Ljudska dediščina za muzeje na Trnovski in Banjški planoti, Ustanova Fundacija BiT Planota, Grgarske Ravne, 2009
https://www.turisticnodrustvolokovec.si/sl/kovastvo
https://www.planota.si/index.php/sl/

Mizarski muzej – Solkan

Muzejska zbirka Stara mizarska delavnica v Solkanu je bila postavljena dolgo po času, ko je »tod živel mizarski rod«, kot je zapisano pod reliefom mizarja na začetku Mizarske ulice v Solkanu. Knjiga z istim naslovom predstavlja zbirko, zgodovino mizarstva v Solkanu, življenje mizarskih družin, domače mizarske besede in seznam nekdanjih mizarskih delavnic. Pospešen razvoj sosednje Gorice in povečano povpraševanje po pohištvu in izdelkih so pripomogli k razcvetu solkanskega mizarstva, ki je oblikovalo in zaznamovalo življenje v Solkanu. Leta 1889 je bila ustanovljena Zadružna prodajalna mizarjev v Gorici, nato je leta 1901 zaživela Mizarska zadruga v Solkanu, ki je svoje izdelke prodajala v Gorico, Trst in celo v Egipt. Pred prvo svetovno vojno je imela zadruga dve tovarni in 30 delavnic s približno 300 mizarji, po drugi svetovni vojni pa so solkanski mizarji predstavljali jedro pohištvene industrije na Goriškem – kasneje tovarno pohištva MEBLO – uspešno mednarodno pohištveno podjetje.

Muzejska zbirka Stara mizarska delavnica je od leta 2011 postavljena v pritličju stare mizarske hiše. Na ogled je ves proces mizarskega dela, od načrtovanja izdelka, priprave lesa, furnirja, kleja do procesa furniranja, brušenja, politiranja in sestavljanja, komplet mizarskega orodja pa omogoča živo dejavnost v delavnici. Od leta 2021 pa sta v nadstropju tudi razstava pohištva solkanskih mizarjev in replika pisarniškega pohištva t. i. »Titove sobe«. Ob izdelavi pohištva za kabinet Josipa Broza Tita so izdelali še repliko za pisarno prvega ravnatelja Tovarne pohištva Nova Gorica, kasneje MEBLA. Zbirko dopolnjuje tudi interaktivna razstava s poučnimi vsebinami, ki tradicijo kraja približajo tudi mlajšim generacijam.

Mizarski muzej Solkan, Soška cesta 31, 5250 Solkan
W: www.mizarskimuzejsolkan.si
E: jozef.markic@siol.net; fluks.decibel@siol.net
T: +386 (0)41 617 867

Vir: Živel je tod mizarjev rod, ur.: Jožko Markič, RIRDS, Solkan 2018
https://goriskimuzej.si/stalne-zbirke/strokovni-nadzor-in-razstave-na-drugih-lokacijah/solkanski-mizarji